

K R O N I K K E N

"Kastet er jeg i køn"

Om Henning Bech: Kvinder og mænd,
Hans Reitzels Forlag 2005

af Lilian Munk Rösing

To sjæle, én tanke“, tænkte jeg, da jeg febrilsk og hjertebankende bladrede Henning Bechs seneste bog igennem, og i farten fik øje på navnet “Heidegger“ og ord som “eksistential“, “eksistensanalytisk“, “kastet i køn“. Den ene sjæl i denne tanke var Henning Bech, den anden var mig selv, for tilsyneladende havde vi uafhængigt af hinanden, og med baggrund i hver sin fagtradition, fået den idé, at det, der skal til for at forny konstænkningen, er en eksistensanalytisk tilgang til kønnet. I et interview med Bech havde jeg endvidere læst, at han havde overvejet at kalde sin bog *Alt om kvinder og mænd*, inden han besluttede sig for den (lidt) mindre prætentiose titel *Kvinder og mænd*. Og her følte jeg mig også på bølgelængde med manden, idet min egen nys udkomne konsfilosofiske bog bærer den (om muligt) endnu mere prætentiose titel: *Kønnets katekismus* (Roskilde Universitetsforlag 2005).

Da jeg så holdt op med bare at bladre i *Kvinder og mænd* og begyndte at læse, stod det mig dog hurtigt klart, at Bech og jeg trods det fælles anslag har to meget forskellige positioner. Mit standpunkt vil fra Bechs perspektiv formentlig blive henregnet under det, han i sin glimrende, gedigne oversigt over de eksisterende feministiske teorier kalder strukturanalytisk patriarkatsteori: En teori, der definerer patriarkatet strukturelt, som et kønssystem hvor “mand” og “kvinde” står i et dikotomisk og hierarkisk forhold til hinanden: Kvinden er den inferiorer ikke-mand. Bech har samme problem med denne teori som med de andre teorier, han karakteriserer som “klassisk feministiske” (diskursteorien og forhandlingsteorien), nemlig at de stirrer sig så blinde på “dikotomi” og “hierarki“, at de slet ikke opdager, at kønnets sociale “virkelighed” har forandret sig i en sådan grad, at man ikke længere kan indfange den med disse begreber. Hvor Bech, med henvisninger til en lang række empiriske, sociologiske undersøgelser, mener, at “dikotomien” og “hierarkiet” mellem mand og kvinde er ved at forsvinde til fordel for selvbevidst leg med flere forskellige kønsidentiteter uafhængigt af biologisk køn, hører jeg til dem, der fastholder strukturernes “træghed” og mener, det kræver mere end en generation eller to at rokke ved dem. I den udstrækning jeg erkender, at dikotomien er afløst af en mere flydende kønsleg, er jeg endvidere bekymret for, om en sådan leg tenderer mod en forkastelse af netop de eksistentielle grænser: kønnets og dødens. Her er forskellen mellem os nok også bestemt af vores forskellige fagtraditioner: Sociologen Bech analyserer den sociale virkelighed her og nu, ud fra dens egen selvforståelse; litteraten Rösing finder historisk hængedynd og uudtalte undertekster også bag “kønsfremstillinger“, der tilsyneladende har frigjort sig af den patriarkalske dikotomi.

En anden afgørende forskel er den, at Bech betragter “dikotomi” som en underkategori af “relation“. Således opfordrer han til at

bryde med den optik, der automatisk kræver konstænkningen presset ind i et dikotomi- og hierarkiperspektiv, eller bredere, et relationsperspektiv (s.346).

Hele min pointe er derimod at, "dikotomi" er en ikke-relation: den er ikke et forhold mellem to positioner, men en struktur der udgår fra sin positivt satte pol ("mand") og herfra kaster modpolen ("kvinde") som negation og skygge ("ikke-mand"). I dikotomien har vi altså ikke to poler, der træder i relation til hinanden, men én pol, der projicerer sin modpol – som negation eller spejl, som affald eller ideal. Dér, hvor Bech hævder, at dikotomien er en relation mellem kønnene, som snart ikke længere vil gøre sig gældende, mener jeg altså, at den er en ikke-relation, som stadig er med til at forme både mænds og kvinders kønsforestillinger.

Mit bud på en af vejene ud af den patriarkalske kønsmisère (som jeg i højere grad end Bech mener stadig gør sig gældende) er altså at begynde at tænke forholdet mellem mand og kvinde som noget andet end en dikotomi – hvorved det overhovedet først kan blive et forhold. For mig er vejen frem til det eksistentielle køn at nytænke (eller strengt taget indstifte) relationen mellem mand og kvinde, hvor den for Bech er at tænke et køn, som ikke er defineret af denne relation.

Bech hævder, at dikotomien mellem mand og kvinde indfandt sig i takt med maskulinitetens krise i slutningen af det 19. århundrede. Netop fordi "mandlighed" med modernitetens opbrud blev en truet og problematisk størrelse (fra mit litterære perspektiv er Strindberg skoleeksemplet), måtte "mandligheden" definere sig i selvhævdende modsætning til "kvindelighed". Jeg tror det er rigtigt, at modernitetens (som andre perioders) maskulinitetskrise forstærkede dikotomien. Men man behøver bare at læse Sofokles' *Antigone* eller Platons *Symposion* for at indse, at kønsdikotomien indfandt sig længe før moderniteten. Igen melder sig her nok forskellen mellem Bechs sociologiske og mit litteratur- og idéhistoriske perspektiv: De forestillinger, der hos Bech aflæses som konsekvenser af ændringer i samfundsstrukturen, betragter jeg som mentale støbeforme, der er os overleverede helt fra den vestlige kulturs oprindelse.

Men lad os nu vende os mod det, der gav mig hjertebanken ved den første gennembladrning, og såmænd også ved nærmere gennemlæsning: Bechs udkast til en eksistensanalytisk omgang med kønnet. Dette udkast falder sent i bogen, i et afsnit betitlet "Eksisterende køn", med undertitlen "Fænomenologiske skitser". Bech annoncerer dette afsnit som "tankeeksperiment" og "mærkværdig analyse", og det lykkes det ham at leve op til. Ræsonnementerne drives frem af en herlig filosofisk fantasi, og det hele bliver langt mere "mærkværdigt" (i bedste forstand) end den efterhånden ret etablerede queer-teori, der smykker sig med dette prædikat, men så let udarter til en kedsommelig og repetitiv påpegelse af hetero-overskridende kønsidentiteter.

Bech begynder simpelt hen at tale eksistensfilosofisk, nærmere bestemt Heidegger'sk, og det helt ned i inverteret ordstilling ("Den senmoderne verden er vi i", "Kastet er jeg i køn") og germanistiske verbalsubstantiveringer og ord-sammensætninger ("forefinden-sig-som-køn", "besorgende væren i færd med"; sidstnævnte eksempel er jeg tilstrækkelig barnagtig til at måtte fnise ad, i kraft

af den latrinære konnotation Heideggers "Sorge" således får i Bechs oversættelse). Eksperimentet går ud på at betragte kønnet som en eksistentiel kategori, med Heideggers begreb et "eksistentiale", altså noget, der er konstitutivt for eksistensen, frem for at være biologisk determination på den ene side eller social konstruktion på den anden. At det kan give mig hjertebanken, vil man forstå, når jeg nu fortæller, at det allerførste af de cirka halvtreds dogmer, som min lille katekismus kundgør, er dette:

Kønnet er et eksistentiale, det vil sige noget, der ikke kan tænkes bort fra det at være til som menneske i verden.

På Bechs Heidegger'ske formuleres det eksistentielle køn således: "Jeg forefinder mig [...] kastet som køn og kastet som problem om køn" (s.313). Pointen er den, at denne "væren-kastet-som-køn" er en uomgængelig dimension ved den menneskelige eksistens, også dér hvor denne kastethed er ureflekteret eller forbindes med ubehag. Ubehaget indskrives ligefrem som indbygget i kastetheden ved "den grundlæggende *eksistentielle* utilpashed eller usikkerhed ved ikke at kunne gå op i at være køn" (s.312).

Hvis kønnet tænkes eksistentielt, træder vi ud af den evindelige og trælse tvist mellem essentialisme (kønnet som biologisk essens) og konstruktivisme (kønnet som social konstruktion), for som Bech formulerer det:

Dér er jeg, kastet i køn som et misk-mask af natur og kultur; relevansen af spørgsmålet om natur *eller* kultur er altid allerede i færd med at fortabe sig bagud (s.313).

Kønnet er "altid mere end blot min krop [...] Men samtidig er jeg dog også altid allerede kastet i en krop". Man er altid kastet i et køn, man er altid kastet i en krop, og man er altid kastet i en kultur, men dette må betragtes som tre eksistentielle dimensioner, der løber parallelt og interfererer, men som ikke kan reduceres til hinanden.

Her klapper jeg stadig i mine små hænder. Og min begejstring vil ingen ende tage, når Bech skriver:

At forefinde sig som kastet i køn er – som al kastethed – for så vidt en skandale; det er tilfældigt, meningsløst, vilkårligt, kontingent, brutalt faktisk – og uomgængeligt. Kastethed er ikke blot at forefinde sig, men at forefinde sig uden grund og garanti (s.313).

Her er vi ved sagens kerne: Eksistensanalytisk betragtet er kønnet ikke uomgængeligt, fordi det er meningsfuldt, men tværtimod fordi det er meningsløst. Eller omvendt: Kønnets kontingens eller unødvendighed er ikke et argument for dets afskaffelse, men går tværtimod hånd i hånd med det faktum, at det ikke

lader sig afskaffe. Her siger Bech Roma midt imod, hvis Roma er den emancipationsidé, som er en gennemgående drivkraft i både de feministiske og postfeministiske projekter: Idéen om kønnet som en meningsløs spændetroje for individets frie udfoldelse. Denne emancipationsidé sætter lighedstegn mellem "meningsløs" og "ugyldig", dér hvor Bech fremhæver, at noget godt kan være meningsløst og gyldigt på samme tid. At kønnets grundløshed så at sige kan være tegn på, at det selv er en grund, forstået som en uomgængelig, basal dimension ved eksistensen.

Tanken om kønnet som en skandaløs "kastethed", som man må (fore)finde sig i "uden grund og garanti", forekommer mig at være parallel med den tanke, jeg i min katekismus definerer som "identifikation med symptomet" og formulerer således: "Hverken biologien eller kulturen har svaret på mit køn; snarere er mit køn symptomet på, at de ikke har noget svar". Identifikationen med det køn, man er blevet (på trods af at, eller måske netop *fordi*, det er et symptom, et knudepunkt, der er opstået gennem et sammenrend af biologiske og kulturelle omstændigheder) propagerer Bech for i formuleringer som "Hvis man nu en gang er blevet kvinde – hvorfor skulle man så ikke også være det?" (s.343) eller "Kønnetheden er der i sin kontingente fakticitet: "Dét er hvad jeg er blevet!" (s.323). Her behandler Bech kønsidentiteten ganske som en af mine store etiske helte, den ungarsk-jødiske forfatter Imre Kertesz, behandler den etniske identitet, når han i *Kaddish for et ufødt barn* lader fortælleren sige om sin jødedom, at den er

en ikke videre behagelig og frem for alt ikke særlig forståelig, til tider endog livsfarlig kendsgerning, som vi muligvis ene og alene på grund af dens farlighed skal prøve at elske, skønt jeg, som bekendt, ingen som helst grund kan se til det (s.32).

Så vidt, så godt; Bech og jeg er rørende enige om, at eksistensanalysen kan bringe kønnet ud af den frugtesløse tvist mellem essentialisme og konstruktivisme, og at kønnet er en dimension ved tilværelsen, som man ikke kan borttænke eller afskaffe, hvad enten man reflekterer over den eller ej, bryder sig om den eller ej. Det betyder selvfølgelig ikke, hverken for Bech eller mig, at man fatalistisk skal underkaste sig en given kulturs sociale og kulturelle forvaltning af kønnet. Bech mener, at kønnet grundet modernitetens maskulinitetskrise er blevet dikotomisk forvaltet, og at vejen ud af denne forvaltning må være, at vi ophører med at definere kønnet ud fra sin relation til det andet køn. Jeg mener derimod, at kønnet er blevet dikotomisk forvaltet siden vor kulturs begyndelse, og at vejen ud må være at relationen mellem kønnene indfinder sig som noget andet end en dikotomi.

Dér, hvor Bechs og mine veje for alvor skilles, er i hans afstandtagen fra psykoanalysen og hans vision om et køn, som ikke behøver det andet køn for at definere sig. Dér, hvor Bech mener, at det eksistensanalytiske perspektiv er

et alternativ til det psykoanalytiske, henregner jeg psykoanalysen til eksistensanalysen. Og dér, hvor Bech mener, at eksistensanalysen åbner muligheden for, at kønnene kan definere sig hver for sig gennem interessefællesskaber, mener jeg at den eksistentielle tilgang gør "kastetheden i køn" til en kastethed i ét ud af to mulige køn og således implicerer bevidstheden om, at der findes et andet køn.

Psykoanalysen (eller "Gammelfreud", som det morsomt hedder et sted) kritiseres af Bech for at være reduktionistisk; at reducere alt til "begær" og "identifikation". Her vil jeg mene, det er Bechs egen forståelse af "begær", der bliver reduktionistisk, for som Lacan bruger begrebet, må det forstås bredt og netop eksistensfilosofisk, som den kraft, der overhovedet giver os projekter, altså gør os til ikke bare kastede, men også kastende. "Identifikationen" synes jeg bliver en central mekanisme i Bechs egen teori frem for i psykoanalysen, for når han plæderer for et køn, der skabes i hvert sit kønsfællesskab (defineret ved henholdsvis "mandsinteresse" og "kvindeinteresse"; eksemplerne er sådanne som fodboldklubben og strikkeklubben), må det jo netop være et køn, der skabes gennem identifikation (med andre af samme køn) frem for gennem relationen til det ikke-identiske (det andet køn).

Skulle jeg digte Bechs idéer videre på Lacaniansk, kunne jeg foreslå, at man tænkte "begæret" og "identifikationen" som to ud af tre kønsdimensioner, hvor "kastetheden" var den tredje. Begærets dimension ville høre den symbolske orden til, identifikationen den imaginære orden, og kastetheden den reelle. Altså: man er altid-allerede kastet i køn (det er *reelt*), men kønnet formes også af vores begær (vores rettedhed mod "noget andet", som er drivkraften i den *symbolske* orden), og af vores identifikationer (vores *imaginære* forestillinger om at noget kan være lig noget andet eller lig sig selv).

Når jeg, i modsætning til Bech, insisterer på, at kønnet må tænkes som ét ud af to køn, er det fordi, jeg har psykoanalysen med i ballasten og forstår psykoanalysen som den eksistensfilosofi, der har indset, at også kønnet er et eksistentiale. De store eksistensfilosoffer (Heidegger, Sartre) insisterer på døden som en uomgængelig (og dermed definerende) grænse for eksistensen; psykoanalysen peger på, at også kønnet er en sådan uomgængelig grænse. Forstået som grænse må kønnet naturligvis tænkes som afgrænset af det andet køn: Den eksistentielle begrænsning (og berigelse), der ligger i kønnet, er, strukturelt og eksistentielt betragtet, at jeg har ét køn ud af to mulige. Og det er det, der gør, at kønnet for mig ikke bare bliver en eksistentiel, men også en etisk kategori, idet jeg grundlæggende forstår etik som anerkendelsen af den anden. En sådan anerkendelsesetik handler om at kunne håndtere den, der både ligner og er forskellig fra én selv, og prototypen på denne anden (den prototype vi altid vil erfare, ligegyldigt hvor og hvornår vi vokser op) er den, der har et andet køn.

Så selv om jeg selvfølgelig kan gå med til, at køn også er noget, der formes i énkønnede fællesskaber, mener jeg, man misser det eksistentielle køns etiske potentiale, hvis man forestiller sig køn som noget, der udvikler sig i hver sin

mande- og kvindelejr, frem for gennem det besværlige, provokerende og i sandhed mærkværdige møde mellem de to køn.

Igen må min og Bechs grundlæggende uenighed lokaliseres i vores forskellige tackling af den patriarkalske kønsdikotomi: Dér, hvor Bech mener, at dikotomien er en anakronistisk tankefigur, som må afskediges ved at tænke et køn, der ikke er defineret ved relationen til det andet køn, mener jeg, at dikotomien stadig strukturerer vores (køns)bevidsthed, og at den må dekonstrueres ved, at relationen mellem kønnene tænkes som noget andet end en dikotomi.

Det er lang tid siden, jeg har læst så spændende en bog om kønnet som Henning Bechs; den lever i høj grad op til det "frugtbarhedskriterium", den indledningsvist sætter for videnskabeligt arbejde eller for "den videnskabeligt kvalificerede fortælling". Og det gør den ikke mindst ved at drives frem af noget, jeg har lyst til at kalde filosofisk fantasi: modet til at udkaste spekulative teser og lade tankerne tage form i stilsikre og legende kompositioner. Den mest spekulative tese forekommer i bogens kapitel om "pædofilipani" og går groft skåret ud på, at når mødre mistænker deres børns mandlige pædagoger for pædofili, er det fordi, de er utrygge ved at deponere deres egen privilegerede adgang til barnets krop hos fremmede. Trods Bechs generelle afvisning af psykoanalysen, forekommer dette mig at være en tese, der ville være Gammelfreud værdig; den kan let omformuleres i psykoanalytiske termer: moderen projicerer sin egen incestuøse lyst til barnet over i de mandlige pædagoger, som hun så anklager for overgreb. Selv om jeg er dybt uenig i Bechs grundlæggende approach (jeg er overbevist om, at fortrængningen og fornægtelsen af overgreb mod børn stadig er et langt større problem end grundløse pædofilianklager), må jeg igen tage hatten af for en mand, der har modet til at løfte sig fra sociologisk empiri og statistik til den spekulation, der skal til for at gøre videnskabelige fortællinger frugtbare.

Lilian Munk Røsing

E-mail: roesing@hum.ku.dk